

УДК 821.161.2'06-32.09(045)

Ольга Шека

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В НОВЕЛІ ЮРІЯ КОСАЧА «ОСТАННЯ АТАКА»

Творчість Юрія Косача, українського письменника-емігранта, нащадка славетного роду Драгоманових, - маловивчена сторінка історії українського письменства. Довгий час його твори залишалися тільки бібліографічним матеріалом на полицях бібліотек, його ім'я замовчувалося, а творчість вважалася “необов'язковою” для вивчення.

Дослідження художньої творчості Юрія Косача безпосередньо пов'язане з новітніми подіями в історії України, її становленням як незалежної держави. Його письменницький доробок знаходить свою читацьку аудиторію й стає предметом вивчення сучасних українських науковців (С. Павличко, В. Агеєвої, С. Романова, І. Захарчук).

Проте на сьогодні прозова спадщина Юрія Косача ще комплексно не досліджена, а питання проблематики та поетики творів письменника потребують глибокого і системного вивчення, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою запропонованої статті є аналіз проблематики новели Юрія Косача, що входить до збірки “Клубок Аріадни”. Виконання поставленої мети підпорядковується таким завданням: аналіз пріоритетних жанрово-стильових засад малої прози Юрія Косача, визначення світоглядних доміант письменника через призму героя-персонажа у нетипових ситуаціях.

У художніх творах малої прози Юрія Косача найбільш глибоко та переконливо втілюються екзистенціальні філософські проблеми: існування людини “наодинці” з собою, свобода особистості від ворожого, хаотичного та абсурдного світу. Екзистенція (існування) передує есенції (сутності) – головний постулат екзистенціалізму. Поєднавши поняття відчуженості та абсурдності, Юрій Косач зображує у своїх творах новий тип літературного героя, який є імперичною особистістю, вилученою з будь-яких соціальних та політичних систем [1]. При цьому автор досконало використовує жанр новели як малого епічного жанру художньої літератури. Для новели притаманні одноподійність, одноконфліктність, непередбачуваність розв'язки та поглиблений психологізм. Обравши жанр новели, Юрій Косач влучно розкриває матеріальний та духовний світ людини. Його герой ніби перебуває в двох світах: у “цивілізованому”, де діють закони війни, та в світі, де діють закони природи.

Так, центральною темою новели Юрія Косача “Остання атака” є тема людини, що потрапляє в різноманітні життєві ситуації, пов'язані з поневіряннями та випробуваннями [2, с. 216].

Найстрашнішим випробуванням в усі часи для людства була війна. Бачене й пережите у воєнні роки Юрій Косач “виносить” на сторінки своїх

творів, у яких но-новому осягає мілітарні домінанти, висуваючи на перший план гуманістичні погляди. Досвід війни у художній свідомості Юрія Косача, як і багатьох письменників ХХ століття: Івана Багряного, Уласа Самчука, шітдесятників Григора Тютюнника, І. Дрозда та Є. Гуцало, дійсно інтерпретується по-іншому. Він у своїх творах не позиціонує патріота-воїна, що віддає своє життя заради спільної мети. Домінантою даної мети, на думку письменника, є гуманізм та волевиявлення самої людини, а не нав'язування сталих законів та норм поведінки загальним масам народу [3, с. 54].

Так, у новелі Юрія Косача “Остання атака” автор порушує одвічні філософські проблеми людського буття: життя та смерть, первісність та соціум, людина і природа, людина і цивілізація. Філософські проблеми тісно переплітаються з громадянськими, змінюють життя та світогляд персонажів новели – молодих поручників піхотинців Отто Гагенава та Франца Остероде, що зустрічаються на полі бою, молодої української дівчини Ївги та її діда Арсеня. Кожен з них мав різні погляди на війну, різне призначення в ній.

В новелі письменник акцентує увагу на двох протилежних позиціях, що становлять основний конфлікт твору. Юрій Косач робить посилання на висловлювання видатних німецьких філософів І. Канта та Ф. Ніцше. “Жага могутності – це жага життя”. Проте жага життя у кожного з героїв має своє матеріальне чи духовне відображення.

У діалозі молодих піхотинців автор розкриває головну онтологічну проблему новели – проблему людського існування та призначення в світі, проблему життя та смерті у період війни. Кожен по-своєму сприймає її. Для одного – це обов'язок перед Батьківщиною, для інших – крок до загибелі, підкореність. Війна впливає на долю і психіку людей та повністю змінює її.

На думку Франце Остероде, воїни – це співтворці великої історії, що розуміють, що “саме в тому краса – дати забити себе для справи, до якої не прив'язуєш жодної особистої ваги” [4, с. 30]. Теперішнім треба жертвувати для майбутнього. Війна- це гра, варта свічки. У цьому і полягає сенс існування.

Роздвоєність внутрішнього “я” головного героя Отто Гагенава, спричинена війною, примушує його по-іншому сприймати дійсність, глибитися у світ власних переживань та уподобань. Герой втомився від усього “звір'ячого та нелюдського”. Він бачить жахи війни на власні очі, і це зовсім інша філософія, дещо відмінна від поглядів Ніцше і Канта, - філософія виживання. Ще в юнацтві Отто мріяв про славу, хотів повернутися додому героєм. Однак, він втомився: йому треба відпочити від гуку, свисту куль, сірої буденщини. Герой захотів *стати людиною*, а не машиною, гарматним м'ясом.

У Юрія Косача Отто Гагенав - людина, що постала на порозі морального вибору. У душі герой відчуває себе самотньо та втомлено. Піхотинець не розуміє більше свого призначення, відчуває внутрішню роздвоєність. Те, що вчора було сповненим погорди та слави, сьогодні здається безглуздом та нікому не потрібним. Головне – це гармонія з внутрішнім “я”, особисті переконання та прагнення. Він розуміє, що треба виграти бій та стати героєм не

для короля чи за наказом, а для себе, для свого сумління, тому прагне усамітнення та заглиблення у свій внутрішній світ.

У час зламу, внутрішньої боротьби в собі Отто Гагенав зустрівся з Ївгою, дівчиною з українського Полісся, що жила в тихому лісному закутку із дідом Арсенем та годувала воїнів. Невимушеність і природність дівчини, необхідність розібратися в собі, примусили Гагенава покинути своїх вояків та громадянську місію.

Тут, на лоні дикої природи лісових хащів, плескоту річки Отто відчуває себе іншою людиною, відчуває романтику первісного життя – невибагливого та простого, якого так прагнула його душа. Йому не стали потрібні електрика, локомотиви, телеграфи. Тут люди жили іншим життям, де немає війни та гонитви за грошима, шматком хліба, немає парламентарських та соціальних рухів, ніякого суперництва націй [4, с.38].

Письменник показує глибоку етичність та естетизм душі Ївги та діда Арсеня. Вони срийняли його не як воїна-загарбника, а як просту людину. А незнання української мови не змінило їх ставлення до нього. У той же час м'яка, спокійна, солодка, лісова українська мова вносила спокій у душу героя, викликала бажання жити.

Новела Юрія Косача має ідейно-художні перегуки з імпресіоністичною новелою М. Коцюбинського “Інтермеццо”, нагадує відчуженість ліричного героя, який теж втомився від вантажу цивілізації, захотів віднайти себе у спілкуванні зі своїм внутрішнім “я” та природою. Герой Косача Отто теж прагнув цього, хотів повернутися до доброї, далекої старовини кам'яного віку.

Автор знову робить посилання на філософські погляди французького філософа Жана Жака Руссо, який наголошував на тому, що саме первісне життя зможе внести гармонію у внутрішній стан людини, яка вийшла з природи й повинна туди повернутися, щоб віднайти себе справжню.

Отто дійсно віднайшов себе, змінився під час перебування у Ївги. Поступово розвивається їх кохання, чисте та незаплямоване. Життя, на його думку, - це музика, здобута через дисонанс, суперництво та боротьбу. Лісом лунає пісня кохання, перемоги і влади, пісня здобутого щастя та волі [4, с. 43].

Письменник докладно описує нове життя героя. Отто твердо відчував свою владу над життям, він став несхожим на себе давнього, кволого, меланхолійного і химерного, тепер був молодим, сильним та здоровим. Він цілий день ходив по лісі, збирав квіти, слухав співи птахів, пив молоко з медом, ходив з дідом Арсенем на рибалку. Вночі спостерігав за зірками та слухав чудову пісеньку тремтливого дихання Ївги під час сну. Отто не чіпав дівчину, чекав, доки вона сама відчує кохання та прийде до нього. Він - духовно чистий, у ньому прокидаються лицарські почуття. Проте інколи знову заgravала в ньому кров, прокидався хтось другий – владий та хижий.

Юрій Косач вводить у твір протилежний образ австрійця-дезертира, що відбився від війська та оселився у таємному куточку Ївги, Отто та діда. Для австрійця війна – це підла гра, у якій кожний думає про себе. У його мові,

рухах, поведінці відчувався гнилий подих. Непроханий гість вигнав Ївгу з її ліжка, бо не хотів спати надворі, потім запропонував Отто “тягнути на дівку жеребка”.

Юрій Косач звертає увагу на різне походження персонажів новели, які є різними представниками націй, проте кожен з них по-різному виявляє свою національну приналежність та ментальність. В образах українців Ївги та діда Арсеня письменник вкладає патріотизм, національну ідентичність, щирість та людяність до інших людей. Німець Отто Гугенав – людина чемна, чесна та благородна, трохи зломнена подіями війни, проте саме в українців почерпнула найкращі духовні риси. На принципах заперечення та антитези автор подає образ австрійського дезертира, у якого немає нічого людського, нічого ідилічного, крім особистої тілесної та матеріальної насолоди. Не зміг прижитися австрієць у Ївги, отримав “ножа між плечима” від Отто за те, що хотів скривдити дівчину.

Зустріч з австрійцем стала вирішальною в долі піхотинця, нагадала Отто про війну. Все ближче і ближче гуркотіли гармати. Щось змінилося в душі бійця, став неспокійним, не так зважав на Ївгу. Надокучило спокійне життя без турбот і хвилювань, він забажав чогось небуденного. Десь поблизу була війна, боротьба рас і вмирили тисячі людей. Знову письменник вносить розлад у думки героя, відчутні внутрішні сумніви Отто Гугенава: чи не від цього він втік сюди, знайшов своє духовне щастя. Чи мав він право на таке щастя? Отто відчув себе злодієм- утікачем, що відпочиває у той час, коли інші його побратими вмирають за Батьківщину та спільну справу.

Підтвердженням його неспокійних думок стала зустріч із пораним німецьким вояком, що постав на одрі смерті, проте посміхався і говорив, що все добре. Ця зустріч зірвала Отто на ноги. Він відчув жах мільйонів смертей, звирячий закон природи, де людина йде, як худоба, на різню і вмирає в багні нікому не потрібна [4, с.46]. Письменник знову повертає його на фронт та примушує зламати цей проклятий закон. Проголосити війну тим, хто наказує цю безглузду різню.

Юрій Косач наводить читачеві новий образ борця, що намагається протистояти новій системі своєї доби. Він знову пристає до своїх Гусарів Смерті, зриває із померлого вояка мундир, пас, шолом, торбу та надпис на шиї. Ніхто не помічає зміни вояка, бо хто для них людина. Людина – це просто знаряддя, яким інші здобувають владу та багатство. Завдання для Отто – донести правду до людей, нову правду, що поведе їх до нового чину.

Отже, в новелі Юрія Косача “Остання атака” на першому плані постають психологічні переживання головного героя Отто Гагенава у результаті роздвоєності у власних переконаннях, що йдуть всупереч існуючим законам життя людини під час війни. Протягом урівноваження свого внутрішнього дисонансу через боротьбу, внутрішні колізії, мінливість думок та почуттів, німецький поручник виводить єдину правильну формулу правди, яку треба донести до кожної простої людини. Єдиний ідеал в світі – це людина. В її ім'я

усе життя. Життя, а не смерть, життя творче й велике, життя для світлого завтра, де не буде насильства і знущання.

Література

1. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – 2-ге вид., перероб. і доп. / С. Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
2. Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... (і докруги). – Т.2. В Європі: Спогади / Ю. Шевельов. – Х.: Березіль; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2001. – 303с.
3. Захарчук І. Друга світова війна і художній досвід української еміграційної літератури / І. Захарчук // Дивослово. – 2007. – № 9. – С. 54–58.
4. Проза про життя інших. Юрій Косач: тексти, інтерпретації, коментарі/ Упоряд. В.Агеєва. – К., 2003. – 351 с.
5. Романов С. Історична проза Юрія Косача 30-х – поч. 40-х рр. ХХ століття: автореф. дис. канд. філ. наук: 10.01.01./НАН України Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка/ С. Романов. – К., 2008. – 19 с.
6. Гординський С. Чотири реторти лірики. Про літературу для вибраних: Слова бунтарських поем (літературна творчість Юрія Косача) // Гординський С. На переломі епох: Літ-чі статті, огляди, есеї.- Львів: Світ, 2004. – С. 263 – 265.
7. Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... (і докруги). – Т.1. В Україні: Спогади / Ю.Шевельов. – Х.: Березіль; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2001. – 428 с.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ В НОВЕЛІ ЮРІЯ КОСАЧА «ОСТАННЯ АТАКА»

Шека Ольга Анатоліївна

У статті аналізується проблематика новели Юрія Косача «Остання атака» та акцентується увага на визначення жанрово-стильових та світоглядних домінант письменника. Розглянуто концепцію людини-персонажа в нетипових життєвих ситуаціях, її духовного та психологічного стану під час воєнних подій.

Ключові слова: екзистенціалізм, роздвоєність душі, новела, філософська проблема.

КОНЦЕПЦІЯ ЧЕЛОВЕКА В НОВЕЛЛЕ ЮРИЯ КОСАЧА «ПОСЛЕДНЯЯ АТАКА»

Шека Ольга Анатольевна

В статье анализируется проблематика новеллы Юрия Косача «Последняя атака», а также акцентируется внимание на определении жанрово-стилистических и мировоззренческих приоритетов писателя. Рассматривается концепция человека-персонажа в нетипичных жизненных

ситуациях, его душевного и психологического состояния во время военных событий.

Ключевые слова: экзистенциализм, новела, философская проблема, раздвоенность души.

CONCEPTION OF PERSON IN THE NOVEL OF YURII KOSACH “THE LAST ATTACK”

Sheka Olga Anatoliyivna

Author of the article analyses problematic of novel by Yurii Kosach “The last attack” and pays attention on determination basic genre and stylistic predominates of Yurii Kosach.

In the article exposes conception of character in different untypical situations of the person’s life, his spiritual and psychological state during the war.

Key words: existention, novel, philosophical problem, fork of soul.

УДК 82.09+ 929 Лавріненко

Тетяна Шестопалова

**КОНСТРУКТИ ВІДРОДЖЕННЯ В НАУКОВО-КРИТИЧНІЙ
СПАДЩИНІ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА**

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що поняття необароко сьогодні активно застосовується для характеристики мистецтва (зокрема, живопису та літератури), що постало в постмодернізмі. Як показала на основі аналізу зарубіжних та вітчизняних досліджень (О. Калабрезе, Д. Затонський, В. Власов, М. Над’ярних) І. Заярна, термін «необароко» утвердився в науковому обігові від середини 70-х рр. минулого століття на позначення мистецтва кінця цього самого століття [1, с. 9].

Тим часом, в українському літературознавстві до нього значно раніше звернувся Ю. Лавріненко. Метою статті є визначити особливості застосування інтелектуалом цього конструкту щодо модерного українського мистецтва (зокрема, літератури) 20-х – 60-х рр. минулого століття. Об’єктом послужили виступи Ю. Лавріненка кінця 50-х – 60-х рр. ХХ ст., а предметом – саме поняття необароко.

Уперше Ю. Лавріненко вжив його 1959 р. в есе «Література вітаїзму», показавши необароко як духовний архетип українського модерністського мистецтва. Уже тоді було зрозуміло, що дослідник прагнув вказати матричні, сенсотворчі характеристики традиції, яка обіймає кількавікову тяглість українського письменства [2, с. 960 – 962]. Із того часу він обґрунтував концепт необароко в якості означення провідного стилю українського модерного мистецтва. Метою цієї статті є з’ясувати семантичні риси поняття необароко в критичній спадщині Ю. Лавріненка.